

ТРАНСПЛАНТАЦІЯ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найбільшими соціальними цінностями. Забезпечення і реалізація конституційних положень зумовлює необхідність детального та такого, що відповідає потребам часу, врегулювання суспільних відносини.

17 травня 2018 р. в Україні після тривалих наукових та політичних суперечок був прийнятий Закон України “Про трансплантацію анатомічних матеріалів людині” [1], і як наслідок – втратив чинність інший Закон України – “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині ” від 16 липня 1999 р. [2]. Прийняттям цього Закону України законодавець став на шлях вирішення проблеми отримання згоди на проведення такого роду медичних маніпуляцій, а також закріпив нормативні засади впровадження нових стандартів регулювання діяльності, пов'язаної з трансплантацією, підвищення рівня захисту інформації про донорів та реципієнтів.

Оскільки право на розпорядження щодо передачі після смерті особи її органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним або навчальним закладам є різновидом особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (виходячи зі змісту ч. 4 ст. 289 Цивільного кодексу України), необхідна посилена законодавча увага до його реалізації.

У нинішніх умовах, коли зростає кількість осіб, які життєво потребують трансплантації, а також відбувається стрімкий розвиток медицини у всьому світі в цьому напрямку, виникає потреба у всебічному і повному правовому регулюванні трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Питання трансплантації анатомічних матеріалів людини врегульоване як на міжнародному рівні, так і на національному. Міжнародне правове регулювання включає в себе рекомендації ВООЗ та Директиви Європейського союзу. Однією ж з передумов модернізації вітчизняного законодавства з досліджуваної тематики став той факт, що маючи матеріальну-технічну базу та науковий потенціал, держава через існування більшою мірою законодавчих перешкод, не в змозі забезпечувати хоча б мінімальну потребу населення в донорстві. Частково це

відбувалось тому, що аби стати донором, особа за життя мала оформити свою згоду (так-звана “презумпція незгоди”). Тоді як в багатьох передових державах світу діє принципи презумпції згоди, коли особа за життя має оформити відмову бути донором.

Слід сказати, що в Європейському Союзі відповідно до положень Директиви ЄС № 2010/45/ЕС «Про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації» від 2010 року [3] пріоритетним є принцип добровільності і безкорисності. А скільки Україна ще 27 квітня 2014 р. підписала угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [4], то зобов'язалась поступово наближувати вітчизняне законодавство до європейського.

Окрім того, Закон України “Про трансплантацію анатомічних матеріалів людині” чітко окреслив коло відносин, які будуть врегульовані. Відповідно до ст. 3 цього Закону України, його сфера дії поширюється на наступні відносини трансплантації анатомічних матеріалів людині: здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, отримання анатомічних матеріалів людини для виготовлення біоімплантатів, визначення умов застосування ксеноімплантатів. Водночас, не входить в сферу правового регулювання цього Закону України: донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням; трансплантація статевих залоз, репродуктивних клітин та живих ембріонів; ауто трансплантація; імплантація; вилучення анатомічних матеріалів для діагностичних та наукових досліджень; діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; виготовлення біоімплантатів та ксеноімплантатів [1].

Спірним з точки зору міжнародно-правових норм і стандартів проведення трансплантації анатомічних матеріалів є положення п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України “Про трансплантацію анатомічних матеріалів людині”: “Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині з відповідними

органами іноземних держав та міжнародними організаціями, що провадять діяльність, пов'язану з трансплантацією анатомічних матеріалів людині, за такими напрямками: обмін анатомічними матеріалами людини (рівноцінний обмін або купівля-продаж)» [1]. Видається, що ця норма може створювати передумови для комерціалізації такого роду правовідносин, хоча міжнародним законодавством це заборонено. Тоді як комерційне донорство за законодавством України заборонено (окрім випадків, встановлених законом). Такої ж точки зору дотримується значна частина наукової спільноти. Наприклад, на думку Г.В. Красновського та Д.М. Іванова Д. М. органи і тканини людини (живої або померлої) не можуть продаватись або купуватись, оскільки вони, незважаючи на свою очевидну корисність, не є товаром (майном). У іншому разі можна було б зробити абсурдний висновок про те, що людина одночасно виступає і як суб'єкт, і як об'єкт цивільно-правових відносин [5, с. 63]. Логічно зауважує Л.Г. Дунаєвська щодо того, що при введенні «презумпції згоди» можуть виникнути питання щодо зловживання лікарями своїм становищем, насамперед це буде вбачатися в тому що лікар з метою наживи може не боротися за життя людини до останнього, для того щоб використати органи (анатомічні матеріали) померлої людини для пересадження їх іншій людині [6, с. 208].

Водночас позитивним моментом у формулюванні положень Закону України «Про трансплантацію анатомічних матеріалів людині» є визначення переліку реєстрів Єдиної державної інформаційної системи трансплантації та особливостей їх формулювання. Зокрема, до таких реєстрів законодавець відніс: 1) реєстр волевиявлення особи про надання згоди або незгоди на посмертне донорство або призначення нею повноважного представника, що містить таку конфіденційну інформацію про фізичну особу, яка надала згоду або незгоду на посмертне донорство або призначила повноважного представника; 2) реєстр волевиявлення особи, яка надала згоду на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів з тіла померлої особи, яку вона представляє; 3) реєстр анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів; 4) реєстр живих донорів; 5) реєстр живих донорів гемопоетичних стовбурових клітин; 6) реєстр реципієнтів; 7) реєстр осіб з

трансплантованим анатомічним матеріалом; 8) реєстр закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу із застосуванням трансплантації та/або здійснюють діяльність, пов'язану з трансплантацією, та інших суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність, пов'язану з трансплантацією; 9) реєстр трансплант-координаторів [1]. Отже, непроста ситуація в Україні із системою трансплантації анатомічних матеріалів людини вимагає від держави серйозних кроків у напрямку втілення прийнятого Закону України в життя.

Список використаної літератури:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 28. – Ст. 232.
2. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-XIV (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 377.
3. Директива ЄС № 2010/45/ЄС «Про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b38
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
5. Красновский Г. Н., Иванов Д. Н. Актуальные вопросы правового регулирования трансплантации органов и тканей в РФ // Вестник Московского Университета. Серия право. – 1993. – № 5. – С. 63.
6. Дунаєвська Л.Г. Трансплантація органів і тканин людини: правовий та криміналістичний аналіз / Л.Г. Дунаєвська // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Випуск 2(14). – 2012. – С. 206-209.